

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ЖУРНАЛІСТИКИ

УДК 070.13(477.75)«2014/2017»

Любов Василик

д-р наук з соц. ком.
завідувач кафедри журналістики,
Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича;

Анастасія Полянська (Сімферополь)
vasylyk@ukr.net

УКРАЇНА CONTRA РОСІЯ: ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЗА КРИМ

© Василик Любов, Полянська Анастасія, 2018

Від 2014 року окупований Крим зазнав змін як у політично-правовій, так і в інформаційній сфері. Чи не найбільше утисків з боку нової влади зазнало ЗМІ. Медіа змушені були терміново змінити реєстрацію та почати діяти в інтересах Кремля. У разі відмови видання, радіостанції та телеканали закривалися, зазнавали обшуків та вилучення напрацьованих матеріалів. Журналістам погрожують та постійно їх переслідують. Влада РФ намагається «зачистити» український інформаційний простір на півострові. Закривши українські канали, заблокувавши кримські сайти РФ запускає власні ЗМІ. Однак спроби Кремля тільки посилюють ефект інформаційного «вакууму» на півострові.

Автор відзначає, що виникнення проблем в інформаційному просторі Криму ще з початків української Незалежності інспірувалося інтересами та впливом РФ. Після так званого референдуму про незалежність Криму від України усі медіаактиви перейшли у власність країни-агресора, а також відбувся розрив зв'язків з українським медіапростором. Сьогодні до цього додалися ще й утиски свободи слова, права на голос та вільне висловлення думок, блокування українських ЗМІ, які прямо чи опосередковано інформували населення півострова. «Зачистка» українського інформаційного простору пройшла через перереєстрацію ЗМІ за законодавством РФ. За допомогою цього окупанти закрили ЗМІ, які не погодилися змінити свою редакційну політику. Незгідні телеканали та радіостанції Криму були відімкнені, у редакціях проведені обшуки, а журналісти зіткнулися з переслідуваннями і погрозами, що спонукало міжнародні організації Amnesty International та Freedom House осудити репресивні методи щодо медіа в АР Крим.

Ключові слова: референдум, окупація, Крим, ЗМІ, РФ, блокування, утиски журналістів, зачистка інформаційного простору.

L. Vasylyk, A. Polianska

UKRAINE CONTRA RUSSIA: INFORMAL WAR FOR CRIMEA

Beginning in 2014, the occupied Crimea is undergoing change both in the political-legal sphere and in the information. The mass media are most affected by the harassment of the new government. The mass media was forced to immediately change the registration and start acting in the interests of the Kremlin. In the event of a refusal, the editions, radio stations and TV channels were closed, searched and seized of all the materials produced. Journalists were threatened and persecuted. The authorities of the Russian Federation are trying to «clean» the entire Ukrainian information space that remains on the territory of the peninsula in every possible way. After closing channels and blocking sites, the board of directors is trying to launch its own alternative media.

The author notes that the emergence of problems in the information space of Crimea since the beginning of the Ukrainian Independence was inspired by the interests and influence of the Russian Federation. After the so-called referendum on the independence of the Crimea from Ukraine, all media activists became the property of an aggressor country, as well as a gap in ties with the Ukrainian media space. Today, the oppression of freedom of speech, the right to vote and free

expression of opinions, the blocking of the Ukrainian media, which directly or indirectly informed the people of the peninsula, were added to this. "Clearing" of the Ukrainian information space was through the re-registration of the media under the legislation of the Russian Federation. With this, the occupiers closed the media, who did not agree to change their editorial policy. Inappropriate Crimean TV channels and radio stations were disconnected, searches were carried out in the editorial offices, and journalists faced persecution and threats, prompting international organizations Amnesty International and Freedom House to condemn repressive media methods in the Crimea.

Keywords: referendum, occupation, Crimea, media, RF, blocking, harassing journalists, clearing the information space.

Події останніх чотирьох років позначилися не лише на політичному статусі України, але й внесли корективи у медіапростір держави, зокрема й в інформаційний простір АР Крим. Поки що проблему лише окреслено в матеріалах видань «Телекритика», «Детектор медіа», у заявах НСЖУ, НМПУ, ІМІ, Amnesty International, Freedom House; у публікаціях з проблем інформаційної політики та безпеки Г. Почепцова щодо технологій пропаганди та маніпуляції, які РФ застосовує в Криму; у статтях кримських блогерів Айдера Муджаби, Лізи Богуцької, у матеріалах журналістів сайту «Крим.Реаліі» Олександра Янковського, Лілії Буджурової та ін. У цьому контексті стоять заяви і дослідження Нацради з питань телебачення і радіомовлення, Міністерства інформаційної політики України. Але актуально цілісно окреслити медіареальність анексованого півострова та запропонувати можливі шляхи вирішення медіавикликів, способи опонування гібридній інформаційній війні, яку ведуть проти України. Тож спробуємо вперше системно проаналізувати становище українського медіапростору після анексії та окреслимо перспективи подальшої діяльності кримських ЗМІ, зокрема на материковій Україні. Об'єктом нашого дослідження є медіа, які нині діють на території АРК Крим, створені РФ альтернативні ЗМІ в анексованому Криму та кримські ЗМІ, які продовжили свою діяльність в Україні: друковані, радіо та телемовники, інтернет-ресурси.

Треба наголосити на тому, що виникнення проблем в інформаційному просторі Криму ще з початків української Незалежності інспірувалося інтересами та впливом РФ. Після так званого референдуму про незалежність Криму від України усі медіаактиви перейшли у власність країни-агресора, а також відбувся розрив зв'язків з українським медіапростором. Сьогодні до цього додалися ще й утиски свободи слова, права на голос та вільне висловлення думок, блокування українських ЗМІ, які прямо чи опосередковано інформували населення півострова. «Зачистка» українського інформаційного простору пройшла через перереєстрацію ЗМІ за законодавством РФ. За допомогою цього окупанти закрили ЗМІ, які не погодилися змінити свою редакційну політику. Незгідні телеканали та радіостанції Криму були відімкнені, у редакціях проведені обшуки, а журналісти зіткнулися з переслідуваннями і погрозами, що спонукало міжнародні організації Amnesty International та Freedom House осудити репресивні методи щодо медіа в АР Крим. «Центр журналістських розслідувань» повідомив, що за перших півроку добровільну перереєстрацію відповідно до законодавства РФ пройшли лише 15 % кримських ЗМІ [12], тобто 42 видання. Аби зрозуміти масштаб, варто вказати, що в українських органах півострова було зареєстровано 3121 ЗМІ. Та під тиском окупаційної влади цей процес зараз завершено, багато видань взагалі перестали існувати, внаслідок чого нинішній Крим швидше нагадує «інформаційне гетто», аніж регіон з розвиненою медіасферою. За поданим Нацрадою Звітом про порушення та втрати у сфері телерадіомовлення на території АР Крим через окупацію та анексію 39 українських радіостанцій і 31 український телеканал повністю втратили можливість здійснювати мовлення.

Найтипівішими способами придушення незалежних критичних голосів на півострові стали відімкнення всіх українських телеканалів і заміна їх на російські; залякування журналістів незалежних ЗМІ – напади, заборони на в'їзд, допити чи викрадення й конфіскації або виведення з ладу їхнього обладнання; обшуки редакцій й офісів неурядових організацій на захист свободи преси. Особливо інтенсивної цензури, а також обшуків і затримань зазнали кримськотатарські ЗМІ. В результаті частину видань змусили покинути півострів, решта перейшла під контроль окупантів. Таким чином десятки журналістів були позбавлені права на професію, а кримчани опинилися в російському інформаційному полі та нині практично позбавлені доступу до альтернативних джерел інформації.

Однією з перших припинила аналогове мовлення ТРК «Чорноморська», яка пропрацювала в Криму 20 років і покривала більше ніж 80 % його території, – зараз на її частотах виходить канал

«Росія 24». «Чорноморка» продовжує мовлення в кабельних мережах, онлайн і на супутнику. Замість телеканалів «СТБ», «Інтер», «1+1», «Перший національний», «5 каналу», «ТВФМ» тепер функціонують «НТВ Мир», «Первый российский», «Россия РТР», «Звезда», «ГНТ», «ГТРК Крым». Таким чином РФ незаконно використовує українські частоти, що суперечить статуту Міжнародного союзу електров'язку (МСЕ), регламенту радіозв'язку МСЕ, заяві генерального секретаря МСЕ на конференції МСЕ 2014 року, а також порушує вимоги Резолюції 68/262 (2014) Генеральної асамблеї ООН. Порушниками є 20 ліцензіатів Роскомнадзора. Телеканали «2+2», «ICTV», «ТЕТ», «М1», «Новий канал», «НТН», «Україна», «К1», «Мега» зовсім відімкнені і доступні лиш в кабельних мережах. РФ боїться впливу українських ЗМІ, в результаті якого може підірватися довіра до її дій, і тому всіма можливими механізмами намагається припинити потік альтернативної інформації на півострів.

Найгучнішим стало відімкнення кримськотатарського телеканалу АТР. Силовики вилучили сервер з відеоархівом, де, за словами гендиректора АТР Л. Буджурової, зберігалися відеоматеріали масштабного мітингу під стінами кримського парламенту. Заступник голови Меджлісу А. Чийгоз назвав цей напад елементом залякування кримських татар [13]. АТР змушений був покинути Крим і відновив мовлення у Києві. Перший дитячий кримськотатарський телеканал «Lale», який входив до медіахолдингу АТР, теж припинив мовлення [1]. Натомість Кремль створив ручне кримськотатарське ТБ – громадську кримськотатарську телерадіокомпанію (ГКТРК), що отримала назву «Міллет» (телебачення) та «Ветан седаси» (радіо), за допомогою якої формує паралельну псевдореальність для кримськотатарської аудиторії [4].

Кримська «влада» встановила контроль і за операторами кабельного телебачення, внаслідок чого 97–98 % з них «практично перестали транслювати українські інформаційні та суспільно-політичні українські канали» [2].

Сьогодні в Криму не працює жодна радіостанція, що функціонувала тут до 2014 року. Спочатку обіцяли зберегти частоти згідно з ліцензіями, виданими Україною, однак у стислі терміни провели новий конкурс. Власники радіочастот не встигли переоформити всю документацію, на що окупанти й розраховували, а тому мовлення довелося припинити. Першою перестала мовити радіостанція «Лідер», що входила до медіахолдингу АТР. На конкурс виставили її частоти, хоча термін ліцензії на них ще не закінчився. Потім на конкурс виставили частоти кримських радіоканалів «ТРК «Центр», «Транс-М-радіо», «Бриз», «Альфа», «Радио Нашего Города», «САН-ФУЭТО», «Сиан» та ін. Не минула доля відімкнення і кримську рок-радіостанцію «Ассоль», яка працювала понад 15 років на хвилі 104,8 FM. Останні секунди ефіру провела і кримськотатарська радіостанція «Мейдан». Конкурс було проведено попри те, що на більшість частот у Криму тоді ще мали чинні ліцензії на мовлення українські радіостанції. 1 квітня 2015 року в Криму назвали днем тиші. Інформації, альтернативної пропаганді, яка звучить зараз у всіх ефірах, більше не залишилося. Тепер на півострові замість трьох відімкнених радіостанцій мовить російське радіо «Ваня». На хвилях «Ассоль», «Мейдан» і «Лідера» поки тиша.

Нині РФ незаконно використовує 503 частоти для мовлення в анексованому Криму. За попередніми даними Концерну РРТ, загальна сума втрат державного оператора телекомунікацій – РТПЦ «Крим» – внаслідок окупації Криму та захоплення інфраструктури й обладнання становить понад 160 млн грн. Частина ліцензіатів Нацради, які працювали на півострові та які надали розрахунки втрат на запит регулятора, отримали збитки на суму близько 60 млн грн. Але загальна сума збитків українських мовників, на думку авторів Звіту про порушення та втрати у сфері телерадіомовлення на території АР Крим, є значно більшою.

З друкованими ЗМІ ситуація склалася аналогічно. Не вдалося перереєструвати газети «События», «Авдет» та «Нову газету». «Авдет» перейшла в Інтернет-простір. З кримськотатарських ЗМІ реєстрацію отримав «Голос Криму», який публікується російською і нині виходить під назвою «Голос Криму New». Також змінила редакційну концепцію «Первая крымская», яка спочатку писала про «референдум під дулами автоматів», а тепер є абсолютно лояльною до нової влади. «Крымские известия» стали фактично партійною газетою «Единой России». Перестала виходити і єдина в окупованому Криму україномовна газета «Кримська світлиця». Нині вона видається у Києві, редакція повністю сформована з кримчан. «Прес-клуб «Дня»» підсумовує: «Не смотря на «островки» сопротивления, СМИ в Крыму превратились в орудие информационной войны России против Украины» [17, с. 18, 20]. Тепер у Криму немає жодної української газети чи журналу.

Щодо онлайн-ресурсів, то станом на початок березня 2018 року на території Криму залишаються заблокованими повністю або частково сайти 30 українських ЗМІ. Окупантами одразу були заблоковані сайти «15 хвилин» з медахолдінгу ATR, «События Крыма», «FlashCrimea». Неможливо зайти на сайти «Blackseanews.net», «Крим.SOS», «Севастопольский меридіан». Відмовили в реєстрації інформгентству QHA. Сьогодні QHA «Кримські новини» працює, але його сервери розташовані в Києві, про Крим журналісти інформують у відповідній рубриці. Колектив діє відповідно до українського медіаправа. ІА QHA залишило за собою право подання інформації українською, кримськотатарською, турецькою, англійською та російською мовами, що дає змогу організувати потік новинної та аналітичної інформації для світу, але особливу увагу зосереджено на подіях у Криму. Був закритий доступ до сайту Меджлісу.

Також у Криму заблоковані сайти загальнонаціональних українських інформаційних та аналітичних видань «Укрінформ», «Українська правда», «Європейська правда», «Громадське радіо», «Обозреватель», «РБК-Україна», «ДеПо», «Гордон», «Фокус», «Цензор.нет», «Главное», «Новый регион» та ін. Зайшовши на головну сторінку, користувач може прочитати: «Доступ ограничен по решению суда или по иным основаниям, установленным законодательством Российской Федерации». Не працює доступ до сайту «Крим. Реаліі», який розпочав свою діяльність після так званого референдуму в Криму. Центру журналістських розслідувань також не судилося продовжити працювати на півострові, тож він переїхав до Києва. Проте блокування можна обійти, і Центр журналістських розслідувань опублікував для користувачів п'ять варіантів, як це зробити (Турбо-режим в Opera і Яндекс.браузер, Браузер TOR, Мережа I2P, Онлайн-сервіс PROXFREE, Плагін FRIGATE).

Список заборонених сайтів у Криму регулярно оновлюється. Роскомнадзор разом з правоохоронними структурами постійно займаються виявленням «незаконного екстремістського» контенту. Під їхнім тиском телекомоператори змушені закрити до нього доступ. Почалося також блокування спеціальних сайтів-анонімайзерів, які використовують, аби приховати інформацію про комп'ютер або користувача в мережі за допомогою віддаленого сервера, по суті, додатків, через які можна заходити на вже заблоковані сайти. Було заборонено користуватись інтернет-сервісами для обходу блокувань, а пошуковим системам Google, «Яндекс» та іншим показувати посилання на заборонені сайти й сторінки. Крим також підпадає під заборону на використання VPN-сервісів. Для його мешканців це значно більші проблеми, аніж для РФ. Через західні санкції обмежені програми і додатки на окупованій території, які заборонив Роскомнадзор. У цей список потрапляє все програмне забезпечення, створене в США. Компанія Google, своєю чергою, заблокувала на території півострова всі платні програми та комерційні сервіси власного виробництва. Наразі в Криму неможливо користуватись службою Google Apps і Google Play на телефонах та планшетах, як це роблять користувачі у вільному світі. Окрім цього, на півострові заблоковані ще деякі американські та європейські інформресурси, серед яких сервіс онлайн-ігор Steam, інтернет-магазини Ebay, Amazon, Netflix та інші подібні додатки, які потрапили під санкції. Оцінюючи ситуацію, правозахисники з Freedom House поставили Крим поруч з Китаєм, де максимально знищуються права людини та громадянська свобода.

Анексія Криму розколола НСЖУ. Голова Кримської організації Національної спілки журналістів України Людмила Хорошилова ініціювала заснування на території півострова осередку Спілки журналістів Росії. Кримську регіональну організацію НСЖУ було відновлено вже на материковій частині.

За словами генпродюсера Чорноморської ТРК О. Янковського, журналісти українських ЗМІ працюють у Криму напівлегально [9]. Їх ставлять на рівень спеціальних кореспондентів з інших країн [14] та вимагають акредитації згідно з російським законодавством. Вони не можуть повноцінно працювати та отримувати інформацію на півострові, не мають змоги відкрито спілкуватися з тими, хто підтримує позицію материкової України. На конференції ЮНЕСКО, присвяченій Всесвітньому дню свободи преси, представники української делегації заявили про зачищення інформаційного простору у Криму та репресії щодо місцевих журналістів [23]. Наголосили, що зазнають обшуків, затримань, особливо ті, які працюють на українські ЗМІ.

Так, допиту зазнала колишня редакторка Центру журналістських розслідувань Анна Шайдурова, обшуку з вилученням комп'ютерної техніки, нічного допиту – колишня заступниця головного редактора BlackSeaNews Тетяна Гучакова. Головний редактор Андрій Клименко

повідомив, що через переслідування всі журналісти цього сайту покинули Крим. ФСБ викликала на допит кримську блогерку Єлизавету Богущьку. Блогерка з Севастополя Олена Денисова змушена була виїхати на Україну після обшуку у справі про екстремізм. Також затримували журналіста Сергія Мокрушина і режисера Владлена Мельникова з Центру журналістських розслідувань, допитували журналіста Євгенія Гаркушу, редакторку Валентину Самар. Неодноразово погрожували фізичною розправою головній редакторці сайту «Керчь.ФМ» Ірині Седовій. Покинула Крим і головна редакторка севастопольського сайту «Гражданская оборона» Тетяна Ріхтун. Журналіста правозахисного інформаційного сайту «Article20.org» Тараса Ібрагімова затримували тричі.

Найгучнішими стали затримання Миколи Семени, Леняри Абібуллаєвої, Руслани Люманової та обшуки в їхніх оселях. У Семени провели обшук і вилучили 2 комп'ютери, флешки, вінчестери, робочі блокноти і щоденник. Залізничний районний суд Сімферополя засудив Миколу Семену до 2,5 років умовно з випробувальним терміном три роки та заборонив займатися публічною діяльністю впродовж трьох років. Справа Миколи Семени набула розголосу у США, де зазначили: «Ми закликаємо російську окупаційну владу скасувати вирок панові Семени, дозволити йому відновити журналістську діяльність, припинити кампанію з метою придушення інакодумства в Криму» [21]. Представники ЄС теж закликали російську владу негайно зняти з Семени всі обвинувачення, а також звільнити всіх, кого ув'язнили з порушенням норм міжнародного права [22].

Кримінальні справи відносно журналістів, затримання, арешти, політичні розправи, намагання звинуватити непідконтрольних окупанту медійників у екстремізмі та сепаратизмі – все це більше подібне до завуальованої політики країни-агресора, спрямованої на знищення будь-якої форми свободи на півострові під виглядом «законного» контролю інформаційного простору. Після окупації АР Крим на півострові відбулося помітне зменшення рівня свободи слова. За підрахунками ІМІ, півострів зайняв другу позицію у трійці областей з найбільшою кількістю порушень проти ЗМІ [19]: на журналістів тиснули російські спецслужби, Роскомнагляд, окупаційна влада, ФСБ – всі намагалися втримати Крим в інформаційному вакуумі. Як зазначив В. Горбулін у публікації «“Гибридная война” как ключевой инструмент российской геостратегии реванша»: «Формування єдиного і повністю контрольованого інформаційного простору – очевидна стратегія розгортання інформаційної складової конфлікту з боку агресора» [5].

Російська та підконтрольна їй влада у Криму протягом останніх років продовжують «знищувати найменші острівці свободи вираження думок у медіа, а незалежна журналістика там опинилася під загрозою вимирання» [16]. Незалежну думку або критику одразу прирівнюють до сепаратизму або екстремізму. Навіть поширення критичних зауважень, статей або зображень у соціальних мережах відстежується ФСБ. За репост публікацій з українським національно-патріотичним підтекстом є загроза бути звинуваченим в екстремізмі, що тягне за собою кримінальне переслідування та позбавлення волі. Якщо раніше й протестували політичні активісти та лідери кримськотатарського руху, то зараз вони пом'якшили позиції та навіть «підлаштувалися», аби не втрапити за ґрати. Населення анексованого півострова тепер навіть не намагається відстоювати своє право на свободу думки та слова, не сприймає його як благо, а навпаки, люди залякано ховаються та перестають взагалі говорити що-небудь про політику та новий устрій життя. Особливо бояться висловлюватися публічно. Тож медіадослідники навіть не говорять про якісну журналістику в Криму, оскільки умов для неї зараз там просто немає.

2017 року Крим отримав одну із останніх позицій у світовому рейтингу свободи преси від Freedom House. Півострів внесли в десятку «найгірших» з 66 територій у світі, де вільна преса повністю відсутня. Менше свободи ЗМІ тільки в Північній Кореї, Туркменістані та Узбекистані. Рівень свободи півострова вже три роки поспіль оцінюється в 94 бали зі 100 можливих, де 100 – це максимум несвободи [9]. При цьому сама Росія отримала 83 бали.

На жаль, питання Криму, як констатує редактор сайту «Крим. Реалії» О. Янковський, майже зникло з українського інформаційного простору.

Зіткнувшись з інформаційною агресією, Україна виробила власні способи відповіді на неї. Було створено Міністерство інформаційної політики, яке для повноцінного інформування про проблеми Криму запустило кримськотатарську версію свого сайту. Нацрада з питань телебачення і радіомовлення зупинила трансляцію кількох російських телеканалів в Україні, які транслювали меседж російської влади «Крим наш», трансляцію каналів РФ призупинили 699 провайдерів – повністю в 22 з 24 областей України. У Нацраді розробили проект стратегії розвитку

телерадіомовлення на території Херсонської області та організації мовлення на територію анексованого Криму. Член Нацради С. Костинський анонсував запуск на аудиторію Криму до кінця 2016 року сигнал чотирьох українських радіостанцій, трансляцію яких мала забезпечити вишка на Чонгарі. З минулого року Чонгарська телерадіовежа уже почала трансляцію цифрового телебачення на територію анексованого Криму. Зараз Україна транслює п'ять каналів – «UA: Крим», «5 канал», «Прямий канал» («Тоніс»), ICTV, «Чорноморську телерадіокомпанію» в стандарті DVB-T2. Потужність мультиплексу нарощується, українське мовлення досягає передмістя Судака. Україна, щоб опонувати інформаційній агресії з боку Росії, почала доставляти сигнал Суспільного мовника, Meydan, Радіо «Крим.Реаліі», Херсон FM. На Крим почав працювати UA|TV – телеканал Мультимедійної платформи іномовлення України – як відповідь на перенасичений російською пропагандою інфопростір півострова. Загалом вежа дає змогу транслювати до 7 потужних радіопрограм та 32 канали цифрового телебачення. З моменту відкриття вона створює для росіян проблеми в Північному Криму. Окупаційна влада планує поставити власну вежу неподалік Джанкою РТС «Соленое озеро», щоб протидіяти мовленню українських телеканалів [10]. А поки Росія готується блокувати чонгарський сигнал, українська влада продовжує реалізацію стратегії розвитку телерадіомовлення на територію Криму – в такому разі обсяги мовлення на півострів будуть тільки збільшуватися.

Сьогодні українські телеканали часто вдаються до кодування, тому це фактично закриває для мешканців Криму доступ до українського ТБ. Нещодавно найбільші медіагрупи – InterMediaGroup, StarLightMedia, Україна, «1+1» – домовилися про кодування супутникового сигналу навесні 2018 року [11]. Натомість російські телеканали на супутнику не закодовані, тож їхній сигнал розповсюджується вільно. Ризик значний, тому що супутникове телебачення дивиться третина населення України. Щоб зменшити його, українцям доведеться купувати тюнери чи підписуватися на платних супутникових провайдерів Viasat або XtraTV, або ж під'єднувати інтернет, що можливо далеко не всюди. Однак для України супутникове телебачення – це єдина технологія розповсюдження телевізійного сигналу на територію всіх окупованих територій. За умови блокування мовлення українських телеканалів в інтернет-мережах в Криму єдиною технологією доставки сигналу на всі окуповані території залишається тільки супутник.

Міністерство інформаційної політики України, реагуючи на знищення кримського інформаційного простору, в межах кампанії «Крим – це Україна» намагалось привернути увагу до проблеми анексії півострова, порушень прав українців у Криму. Так, після заборони сайту «Крим.Реаліі» було підготовано звернення до міжнародної правозахисної організації «Репортери без кордонів». Мінінформполітики звернулося до міжнародних організацій, зокрема Представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ з проханням вжити відповідних заходів та невідкладно відреагувати на правопорушення щодо журналістів у Криму. Також «Радио Вести» та Мінінформполітики запустили спільний проект «Крим.Декомунізовані». Кримська журналістка Еміне Джапарова зазначила, що після анексії Криму Україна наново відкрила для себе кримських татар: «Якщо раніше українське суспільство було сповнене фобій щодо кримськотатарського сепаратизму, земельних самозахоплень тощо, які артикулювалися офіційними особами та ЗМІ, то сьогодні відчувається запит на те, аби дізнатися, хто ж такі насправді кримські татари» [15].

Україна також створила ініціативу «Crimea Action Group» для захисту прав громадян та ЗМІ на анексованому півострові, яка займається інформуванням міжнародних кіл про ситуацію у Криму та представляє кримські ЗМІ та громадян, чії права там порушуються, у міжнародних судах та організаціях [20]. Юридичні консультації надають на базі створеного центру «Кримські студії ім. Ісмаїла Гаспринського» при Національному університеті «Києво-Могилянська академія».

Особливо цінним для анексованого півострова став створений Україною у відповідь на інформаційну агресію РФ проект «Крим. Реаліі», який сьогодні є одним з небагатьох джерел інформації, звідки кримчани можуть дізнатися про те, що замовчується новоствореними ЗМІ, або ж тими, які під натиском нової «влади» змінили реєстрацію та редакційну політику. Щотижнева телепрограма «Крим. Реаліі» транслюється на каналі новин «24», півгодинна – на каналі UA|TV, програма «Крым. Настоящий» – на каналі «Настоящее время». Окремо готуються матеріали для соцмереж (Twitter, Instagram, Facebook). Кожен четвертий їхній читач – мешканець Росії, де теж потребують альтернативної інформації про Крим. Проект веде сторінки у Вконтакте і Однокласники з розрахунку на те, що мешканці півострова мають вільний доступ до цих мереж. З появою додатка

Telegram сайт «Крим. Реалії» здійснює щоденну розсилку новин. Проект розпочинався командою з 5–6 журналістів-кримчан, та вже за три роки він розширився, набрав обертів і зараз над інформаційним наповненням служби працюють десятки журналістів з різних регіонів України. Радіо «Крим. Реалії» збільшило ефірний час і мовить на середніх хвилях АМ – частота 549 кГц, у FM-діапазоні на частотах 100.7 МГц, 105.9 FM. Усі програми доступні 24 години на добу на «Крим. Реалії в YouTube». З літа 2017 року радіо виходить вже й у FM-діапазоні.

Сайт «Крим. Реалії» заблокований на території півострова, хоч і не зазначений у Єдиному реєстрі заборонених сайтів РФ. У відповідь нова влада запустила там власний проект – сайт «Крыминформ», який публікує лише офіційну позицію кримського «уряду». Але якщо порівняти статистику відвідуваності обох сайтів, то в «Крим. Реалії» вона втричі вища: у «Крим. Реалії» станом на липень 2017 року нараховувалося 1,5 млн переглядів за місяць, а у «Крыминформ» – 400 тис. [7]. Це дані російської дослідницької організації «Медialogия» (www.mlg.ru), яка автоматично проводить моніторинг та аналіз ЗМІ і соцмедіа в режимі реального часу, подає індекс цитованості матеріалів медіа. Тобто, по суті, рейтинг відображає найпопулярніші ресурси, якими користуються мешканці півострова. У 2014 р. «Крим. Реалії» був на третьому місці найбільш цитованих у Росії кримських видань, у 2015 році – на другому. В 2016 році «Медialogия» вилучила його з дослідження через тиск на сайт зі сторони «Роскомнадзору» та блокування сайту. «Детектор медіа» повідомляв, що станом на лютий 2016 року найбільш цитованим кримським виданням була ІА «Крыминформ» (індекс цитованості – 2 958,37), на другому місці – «Крим. Реалії» (індекс цитованості – 315,94), на третьому – інформагентство РІА Крим (індекс цитованості – 264,83) [18]. Однак у сайту «Крим. Реалії» статистика відвідуваності залишається більшою у 3–4 рази.

На стороні України в інформаційній війні перебувають міжнародні організації. Так, Рада Європи наголошувала на необхідності постійної присутності в анексованому Криму європейських спостерігачів для моніторингу ситуації з дотриманням прав людини та свободи слова. Однак доступ до окупованої території міжнародним спостерігачам, як і раніше, російським всевладдям закритий. За словами генсека Європейської федерації журналістів Рікардо Гутьєрреса, місцева «влада» намагається перетворити Кримський півострів на інформаційну чорну діру [3]. Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ Дуня Міятович оприлюднила заяву, в якій звучали закликали зупинити цензуру в засобах масової інформації окупованого Росією Криму [6]. Незалежні медіаексперти розглядають конфлікт з погляду міжнародного права і наголошують: ускладнилась процедура акредитації, відбуваються арешти майна, обшуки та виселення редакцій; до журналістів застосовують статті щодо екстремізму та сепаратизму. Особливо негативні оцінки у середовищі світової медіаспільноти отримало засудження Миколи Семени.

Отож, Крим – це інформаційний вакуум, де виживають лише ті медіа, які приймають нові правила та пристосовуються. Там досі триває зачистка незгідних. Утиски журналістів та неврегульовані відносини між офіційними установами та ЗМІ ведуть до краху медіапростору. Ставши де-факто частиною Росії, Крим розділяє разом з нею «почесне» 148-ме місце в рейтингу свободи преси, який складається «Репортерами без кордонів». З Україною він був на 22 позиції вище. На півострові знищили кримськотатарську журналістику, що є порушенням Декларації ООН про права корінних народів. Новостворений канал та радіостанції, які прийшли на зміну кримськотатарському АТР, – лише прикриття для РФ і, звісно, це ще один спосіб ведення холодної інформаційної війни проти України. Говорити про свободу слова на півострові вже немає сенсу. Особливо стежать за кожним кроком представників українських ЗМІ, а багатьом незалежним журналістам та блогерам через репресії довелося полишити батьківщину. Повністю знищена українськомовна преса, відімкнене українське телебачення, натомість активно впроваджуються російські ЗМІ. Список обшуків журналістів та вилучення обладнання, порушення судових справ, погроз поповнюється мало не щотижня. До цього додається прослуховування телефонів, ведення «чорних списків ФСБ», доноси. Робота незалежних журналістів на півострові стала небезпечною. Єдиною категорією медійників, які почуваються комфортно на півострові, є представники лояльних до нової влади ЗМІ. Утисків зазнають навіть користувачі соцмереж, під контролем ФСБ перебувають інтернет-провайдери.

Тож питання «Україна contra Росія: інформаційна війна за Крим» залишається відкритим. Українські медійники здобувають досвід опонування ворожій інформаційній пропаганді, відповідають на «гібридну» війну в медіапросторі. Так твориться сьогодні української журналістики, позначене прагненням відстояти національний інформаційний простір, честь професії.

1. Букет Є. Кримські ЗМІ. Наступ посилюється. URL : <http://www.cultua.media/krimsk-zm-nastup-posiljutsja> (дата звернення: 10.05.2016). 2. В Евпатории отключили последние украинские телеканалы. URL: <http://ru.krymr.com/content/news/26963767.html> (дата звернення: 24.03.2016). 3. Виборча цензура ЗМІ в Криму триває – ОБСЄ. URL: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3498673-vyborcha-tsenzura-zmi-v-krymu-tryvaie-obsie> (дата звернення: 10.05.2016) 4. Войтков В. В мире резко отреагировали на закрытие крымскотатарского канала АТР, украинское ТВ ищет альтернативу российским сериалам, в Twitter насчитали 20 тыс. кремлеботов. URL: <http://sprotyv.info/ru/news/15767-v-mire-rezko-otrea-girovali-na-zakrytie-krymsko-tatarskogo-kanala-atr-ukrainskoe-tv-ishchet> (дата звернення: 09.04.2015). 5. Горбулин В. «Гибридная война» как ключевой инструмент российской геостратегии реванша. URL: <http://gazeta.zn.ua/internal/gibridnaya-voyna-kak-klyuchevoy-instrument-rossijskoj-geostrategii-revansha-ht-ml> (дата звернення: 09.04.2015). 6. Дуня Міатович заявляє, що в Криму відбувається ліквідація вільних ЗМІ. URL: <http://www.telekritika.ua/profesija/2015-03-05/104582> (дата звернення: 09.04.2015). 7. Зінченко Л. Журналісти «Крим. Реалії»: Ми відчуваємо тиск – і з боку українського суспільства, і з боку окупаційної влади Криму. URL: <http://detector.media/infospace/article/128485/2017-07-31-zhurnalisti-krim-realii-mi-vidchuvajemo-tisk-i-z-boku-ukrainskogo-suspilstva-i-z-boku-okupatsiinoi-vladi-krymu/> (дата звернення: 31.05.2017). 8. Зураб Аласанія розповів про телеканал, який мовитиме на окупований Крим з Херсона. URL: <http://www.telekritika.ua/kontekst/2015-03-06/104631> (дата звернення: 10.05.2015). 9. Кузілов Є. Крим занял 4 место с конца в рейтинге свободы прессы URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2017/04/28/7142549/> (дата звернення: 28.04.2017). 10. Костинський С. Імперія завдає удару у відповідь. URL: <https://www.facebook.com/s.kostynskyi/posts/1480817541977952?pnref=story> (дата звернення: 07.08.2017). 11. Костинський С. Кодування ТБ-супутникового сигналу: ризики для окупованих територій. URL: <http://detector.media/blogs/article/131410/2017-10-30-koduvannya-tb-sputnikovogo-signalu-riziki-dlya-okupo-vanikh-teritorii/> (дата звернення: 30.10.2017). 12. Кримським СМІ продлили срок работы без российской регистрации до апреля. URL: <https://investigator.org.ua/ua/news/141515/> (дата звернення: 09.04.2016). 13. Меджліс: у Криму фактично відсутні національні ЗМІ. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/news/26938332.html> (дата звернення: 04.04.2015). 14. МІД РФ: в Криму украинские журналисты имеют статус иностранных корреспондентов в России. URL: <http://tass.ru/politika/1318819> (дата звернення: 09.04.2016). 15. Мініформполітики та «Радио Вести» запустили спільний проект про Крим. URL: <http://www.telekritika.ua/radio/2016-05-10/114050> (дата звернення: 10.05.2016). 16. На конференції ЮНЕСКО, присвяченій Всесвітньому дню свободи преси, заявили про репресії щодо кримських журналістів. URL: http://ua.censor.net.ua/news/387205/na_konferentsiyi_unesko_prysvyacheniyi_vsesvitnomu_dnyu_svobody_presy_zayavyly_pro_represiyi_schodo (10.05.2016). 17. Незважаючи на «островки» сопроотивлення, СМІ в Криму превратились в орудие информационной войны России против Украины: «Пресс-клуб «Дня»». 10–11 жовтня 2014 р. С. 18–20. 18. Незважаючи на блокування Роскомнаглядом, видання «Крим.Реалії» – друге за цитованістю у Криму. URL: <http://detector.media/infospace/article/112815/2016-02-15-nezvazhayuchi-na-blokuvannya-roskomnaglyadom-vidannya-krimrealii-drugye-za-tsitovanisty-u-krymu/> (дата звернення: 15.02.2016). 19. Рік 2015: підсумки стану свободи слова в Україні – ІМІ. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/rik_2015_pidsumki_stanu_svobodi_slova_v_ukraini_imi_infografika/ (дата звернення: 10.05.2016). 20. С. Костинський: Для захисту незалежних ЗМІ Криму у міжнародних судах створено ініціативу «Crimea Action Group». URL: [http://uacrisis.org/ua/crimea-3/\(30.10.2017\)](http://uacrisis.org/ua/crimea-3/(30.10.2017)). 21. США закликали окупаційну владу Криму скасувати вирок журналісту Семені. URL: <https://www.unian.ua/politics/2154566-ssha-zaklikali-okupatsiynu-vladu-krymu-skasuvati-virok-jurnalistu-semeni.html> (дата звернення: 20.05.2016). 22. У ЄС відреагували на засудження окупантами кримського журналіста Семені. URL: <https://www.unian.ua/politics/2150589-u-es-vidreaguvali-na-zasudjennya-okupantami-krimskogo-jurnalista-semeni.html> (дата звернення: 22.09.2017). 23. У ЮНЕСКО розповіли про Крим та репресії щодо журналістів. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/05/2/7107422/> (дата звернення: 18.11.2016).

REFERENCES

1. Buket Je. Krymsjki ZMI. Nastup posyljujutsja. URL : <http://www.cultua.media/krimsk-zm-nastup-posiljutsja> (data zvernennja: 10.05.2016). 2. V Evpatoryyu otkljuchyly poslednye ukraynskye telekanaly. URL: <http://ru.krymr.com/content/news/26963767.html> (data zvernennja: 24.03.2016). 3. Vyborcha cenzura ZMI v Krymu tryvaje – OBSJe. URL: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3498673-vyborcha-tsenzura-zmi-v-krymu-tryvaie-obsie> (data zvernennja: 10.05.2016) 4. Vojtkov V. V myre rezko otreaghyrovaly na zakrytye krymskotatarskogho kanala ATR, ukraynskoe TV yshhet aljternatyvu rossyjskym seryalam, v Twitter naschytaly 20 tys. kremlebotov. URL: <http://sprotyv.info/ru/news/15767-v-mire-rezko-otrea-girovali-na>

zakrytie-krymsko-tatarskogo-kanala-atr-ukrainskoe-tv-ishchet (data zvernennja: 09.04.2015). 5. Ghorbulyn V. «Ghybrydnaja vojna» kak kljuchevoj ynstrument rossyjskoj gheostrategii-revansha. URL: <http://gazeta.zn.ua/internal/gibridnaya-voyna-kak-klyuchevoy-instrument-rossijskoy-geostrategii-revansha-ht-ml> (data zvernennja: 09.04.2015). 6. Dunja Mijatovych zajavljae, shho v Krymu vidbuvajetsja likvidacija vilnykh ZMI. URL: <http://www.telekritika.ua/profesija/2015-03-05/104582> (data zvernennja: 09.04.2015). 7. Zinchenko L. Zhurnalisty «Krym. Realiji»: My vidchuvajemo tysk — i z boku ukrajinskogho suspilstva, i z boku okupacijnoj vlady Krymu. URL: <http://detector.media/infospace/article/128485/2017-07-31-zhurnalisti-krim-realii-mi-vidchuvaemo-tisk-i-z-boku-ukrainskogo-suspilstva-i-z-boku-okupatsiinoi-vlady-krimu/> (data zvernennja: 31.05.2017). 8. Zurab Alasanija rozpoviv pro telekanal, jakyj movytime na okupovanyj Krym z Khersona. URL: <http://www.telekritika.ua/kontekst/2015-03-06/104631> (data zvernennja: 10.05.2015). 9. Kzylov Je. Krym zanjat 4 mesto s konca v rejtynghe svobody pressy. URL: <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2017/04/28/7142549/> (data zvernennja: 28.04.2017). 10. Kostynsjkyj S. Imperija zavdaje udaru u vidpovidj. URL: <https://www.facebook.com/s.kostynskyi/posts/1480817541977952?pnref=story> (data zvernennja: 07.08.2017). 11. Kostynsjkyj S. Koduvannja TB-suputnykovogho syghnalu: ryzyky dlja okupovanykh terytorij. URL: <http://detector.media/blogs/article/131410/2017-10-30-koduvannja-tb-suputnikovogo-signalu-riziki-dlya-okupo-vanikh-teritorii/> (data zvernennja: 30.10.2017). 12. Krymskym SMY prodlyly srok raboty bez rossyjskoj rehghystracyy do aprelja. URL: <https://investigator.org.ua/ua/news/141515/> (data zvernennja: 09.04.2016). 13. Medzhlis: u Krymu faktychno vidsutni nacionaljni ZMI. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/news/26938332.html> (data zvernennja: 04.04.2015). 14. MYD RF: v Krymu ukrajynsye zhurnalisty ymejut status ynostrannykh korrespondentov v Rossyy. URL: <http://tass.ru/politika/1318819> (data zvernennja: 09.04.2016). 15. Mininformpolityky ta «Radyo Vesty» zapustyly spilnyj proekt pro Krym. URL: <http://www.telekritika.ua/radio/2016-05-10/114050> (data zvernennja: 10.05.2016). 16. Na konferenciji JuNESKO, prysvjachenij Vsesvitnomu dnu svobody presy, zajavyly pro represiji shhodo krymsjkykh zhurnalistiv. URL: <http://ua.censor.net.ua/news/387205/na-konferentsiyi-yunesko-prysvyacheniyi-vsivnitnomu-dnyu-svobody-presy-zayavyly-pro-represiyi-schodo> (10.05.2016). 17. Nesmotrja na «ostrovky» soprotyvlenija, SMY v Krymu prevratylsja v orudje ynformacyonnoj vojny Rossyy protyv Ukrainy: «Press-klub «Dnja»». 10-11 zhovtnja 2014 r. S. 18–20. 18. Nezvazhajuchy na blokuvannja Roskomnaghljadom, vydannja «Krym.Realiji» – drughe za cytovanistju u Krymu. URL: <http://detector.media/infospace/article/112815/2016-02-15-nezvazhayuchi-na-blokuvannja-roskomnaglyadom-vidannja-krimrealii-druge-za-tsitovanistju-u-krimu/> (data zvernennja: 15.02.2016). 19. Rik 2015: pidsumky stanu svobody slova v Ukraini – IMI. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprovsvita/research/rik_2015_pidsumki_stanu_svobodi_slova_v_ukraini_i_mi_infografika/ (data zverne nnja: 10.05.2016). 20. S. Kostynsjkyj: Dlja zakhystu nezaleznykh ZMI Krymu u mizhnarodnykh sudakh stvoreno inicytyvu «Crimea Action Group». URL: [http://uacrisis.org.ua/crimea-3/\(30.10.2017\)](http://uacrisis.org.ua/crimea-3/(30.10.2017)). 21. SShA zaklykaly okupacijnu vladu Krymu skasuvaty vyrok zhurnalistu Semeni. URL: <https://www.unian.ua/politics/2154566-ssha-zaklikali-okupatsiynu-vladu-krimu-skasuvati-virok-jurnalistu-semeni.html> (data zvernennja: 20.05.2016). 22. U JeS vidreaghuvaly na zasudzhennja okupantamy krymsjogho zhurnalista Semeny. URL: <https://www.unian.ua/politics/2150589-u-es-vidreaguvali-na-zasudjennja-okupantami-krimskogo-jurnalista-semeni.html> (data zvernennja: 22.09.2017). 23. U JuNESKO rozpovily pro Krym ta represiji shhodo zhurnalistiv. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/05/2/7107422/> (data zvernennja: 18.11.2016).